

ISTORIE ȘI FOLCLOR

ADRIAN FOCHI

Știrile istorice cu privire la cîntecul popular românesc sînt, pînă tîrziu cître sec. al XVIII-lea, puține și întîmplătoare, deoarece, ca pretutindeni în Europa vremii aceleia, interesul cărturarilor se îndrepta cître alte preocupări, izvorîte din condițiile sociale, politice și economice specifice întregului Ev Mediu. Nu e deci de mirare cî multă vreme, aceste știri nu apar decît ca simple mențiuni pitorești ori ca rîzlețe însemnări ocazionale, pierdute în noianul informației istorice, politice sau religioase din diversele cronografe, rapoarte diplomatice sau rapoarte ecleziastice. Din punct de vedere folcloric, conținutul acestor știri este sîrac și nesemnificativ: ele nici nu descriu, nici nu analizează și nici nu definesc fenomenul, mulțumindu-se doar sî ia notă de existența lui. Dar cu toată sîrăcia conținutului lor ele au o importanță documentară ce nu trebuie neglijată și credem cî o cercetare atentă în direcția descoperirii și valorificării lor științifice ar fi nu numai utilă ci chiar necesară.

În articolul de față, încercăm sî punem în lumină un asemenea fapt folcloric, care dacî nu vorbește prin el însuși, se caracterizează prin marea lui solitudine istorică, fiind cea mai veche mențiune de acest fel din cite se cunosc pînă azi, plasîndu-se în timp la sfîrșitul veacului descîlecării. Și pentrucî prioritatea mențiunii este însușirea sa cea mai de seamă, sîntem obligați sî facem, referitor la aceasta, o precizare preliminară.

În articolul « *Ceva nou despre colinde, vicleim și cîntece de stea* » publicat în *Revista Societății « Tinerimea Romînă »*¹, prof. Dan Simonescu afirmă cî pe timpul regelui maghiar Andrei al II-lea, la 1219, printre colindătorii, socotiți distractori ai curții « *era și unul de origină romînească, din Ardeal* ».² Informația, cu tot laconismul ei, devenea senzațională, nu atît pentru folcloristica noastră, cît mai ales pentru însăși istoria romînilor transilvăneni. Dacî din punctul de vedere al interesului folcloric, mențiunea aceasta reprezenta cea mai veche ocazie de cîntat cunoscută la care ar fi participat vreun romîn, din punct de vedere istoric, ea ar fi fost și prima pomenire documentară a romînilor în Transilvania.

Dar dacî la 1219 ar fi fost pomenit în documente vreun romîn ardelean, cu siguranță cî faptul n-ar fi putut trece neobservat de specialiștii noștri sau de cei maghiari și istoria documentară a romînilor ardeleni ar fi început la această dată, nu la 1222, cînd regele Andrei al II-lea, confirmînd lui Hermann, mare maestru al Ordinului Teutonic, posesiunea Țării Birsei, amîntea de « *Terra Siculorum et Blacorum* ». Este deci legitim sî ne îndoim de exactitatea informației, cu toate cî însemnarea a fost reluată apreciativ de prof. Gh. Breazu în monumentala sa « *Patrium Carmen* » (p. 49—50), unde scotea în relief vechimea faptului menționat: « *sîngura pînă acum, din vremurile anterioare veacului al XV-lea* ». Pentru adevărul istoric și pentru valorificarea aportului nostru la problemă, rectificarea se impune.

Articolul prof. Dan Simonescu este o recenzie a studiului lui Szabó T. Attila « *A Regölés* », publicat în revista maghiară *Pasztortüz*³. În studiul acesta, autorul se ocupă de practica colindatului la unguri și la romîni și făcînd istoricul practicilor, afirmă cî « *Datele din documentele mai vechi dovedesc cî sub dinastia Arpadienilor și a Angevinilor în Evul Mediu, (colindătorii) au jucat un rol important și la curtea regală. În timpul lui Andrei al II-lea, în anul 1219 de ex., figurează printre udvornici un ardelean numit Regüs (regös)* »⁴. Afirmăția este clară și nu lasă loc nici unei interpretări:

¹ București, 58(1939), p. 142

² Sublinierea noastră.

³ Cluj, 24(1938), n. 1

⁴ Pentru confruntarea traducerii, oferim textul original: « *A régebbi okleveles adatok azt mutatják, hogy a középkorban az Árpádok és az Anjouk alatt a magyar királyi udvarban is jelentős szerepük volt. II. Endre korában, 1219-ben például az udvornokok között egy erdélyi Hegüs (= regös) nevű is szerepel* ». Loc., cit., p. 44—45. Termenul *regüs* înseamnă în traducere romînească: cîntăreț ambulant, menestrel, colindător.

este vorba de un ardelean, a cărui naționalitate nu se arată. Este adevărat că termenul de *ardelean* poate însemna și *romin* din Ardeal, dar tot atât de bine poate însemna și *maghiar* din Ardeal, iar către cea de a doua încheiere pare a ne duce îndubitabil relația pe care autorul studiului o stabilește între numele personajului *Regis* și termenul maghiar *regös* /*ök*, - *t*, - *e* care înseamnă « *chanteur de regösének* »⁵. Este deci cazul să ne întrebăm dacă nu cumva afirmația prof. Dan Simonescu despre origina românească a personajului este o interpretare prea liberă a pasajului sau dacă nu cumva se bazează pe mărturia peremptorie a altor izvoare. Și de oare ce discuția asupra acestei probleme trebuie definitiv închisă, vom proceda la verificarea izvoarelor documentare.

Documentul la care se referă Szabó T. Attila este un act de hotărnicie dat de regele Andrei al II-lea lui Ioan, episcopul de Strigoniu, răsplătindu-l pe el împreună cu toți canonicii săi pentru credința ce i-au arătat în timpul pelerinajului în țara sfântă, cu posesiunea domeniului Vinch (Vinț) din Transilvania. « *Ca amintire și răsplătă deci a unei credințe atât de mari și ca oarecare mângâiere pentru suferințele și chinurile lor, am dat acelor canonici un pământ în părțile Transilvaniei care se chiamă Vinț, împreună cu udvornicii săi și cu urmașii lor, pentru a o stăpîni în veci, poruncind iubitului și credinciosului nostru voevod Neuke să-i așeze în posesiunea amintitului pământ și a zișilor udvornici . . . Numele amintirilor udvornici care locuiesc pe pământul acela sint acestea : Cuzma, Bessu, Scesun, Scese, Andrei, Andreas, Fakas, Jacob, Hysce, Bundu, Kuke, Ruga, Regus* »⁶ . . . etc. Documentul este de asemenea clar : unul din udvornicii regali de pe teritoriul Vinț din Transilvania se numește *Regus* iar naționalitatea lui nu se arată, faptul nefiind important pe acea vreme, deoarece în statul medieval maghiar, nu se făceau discriminări pe baza apartenenței cuiva la o națiune sau alta ci numai pe baza apartenenței la o anumită clasă socială⁷. Ne avînd la îndemînă, din cuprinsul documentului, nici o informație cu privire la naționalitatea lui *Regus*, rămîne să vedem dacă numele său ar putea desemna în mod evident o anumită origină etnică, în speță origina românească despre care vorbește prof. Dan Simonescu. Pentru aceasta trebuie să discutăm apropierea pe care Szabó T. Attila o stabilește între *Regus*, nume de persoană, și *regös*, termen desemnînd o profesie. Într-un document din 1347, termenul *regus* este întrebuițat pentru a denumi anume oameni de petrecere ai regelui (*Comibitorum Regalium . . . vulgariter Regus dictorum*⁸, care desigur că sint menestrelii, cîntăreții ambulanti ai curții, așa încît între *Regus*, numele udvornicului în chestiune și *regös* există o perfectă identitate de înțeles. Documentul este categoric în acest sens. Este sigur că acești menestrelii puteau fi de diverse naționalități, însă e greu de presupus că un personaj care poartă numele neromînesc de *Regus*, în strînsă legătură etimologică cu maghiarul *regös*, să fie altceva decît maghiar.

S-ar părea deci că Szabó T. Attila ar avea dreptatea de partea sa. Cu toate acestea, o simplă relație etimologică ni se pare insuficientă pentru a determina cu precizie apartenența lui *Regus* la națiunea maghiară, precum simpla mențiune a prof. Dan Simonescu, nesprîjinită nici măcar pe atît, nu ne poate convinge de naționalitatea românească a lui.

Dar documentul din 1219 nu vorbește despre colindat și despre colindători, ci despre mai multe personaje : *Cuzma, Bessu, Scesun, Scese, Andrei, Regus* etc., udvornici regali din Transilvania, dăruiți împreună cu teritoriul pe care locuiau, arhiepiscopului de Strigoniu. După credința noastră, este imposibil să punem acest document în legătură cu fapte de care el nu se ocupă, bizuindu-ne numai pe apropierea dintre numele unui personaj și profesia de menestrel. Înainte de a se putea pune în discuție naționalitatea lui *Regus*, trebuie să punem în discuție sensul documentului, și din cele arătate mai sus, se vede clar, că de la bun început, documentul a fost întrebuițat într-un sens impropriu. Cu un act de hotărnicie, al cărui conținut este strict limitat la această idee, referitor la un teritoriu atît de depărtat de curtea regală, nu se poate dovedi rolul deosebit de important pe care menestrelii îl vor fi jucat la curtea regilor maghiari în sec. al XIII-lea. În această forțare a sensului documentului constă viciul întregii demonstrații.

Cit privește problema naționalității lui *Regus*, orice discuție e oțioasă, datorită șubrezeniei intrinsece a oricărei argumentări. Fără sprîjinul unei mărturii suplimentare nu se poate dovedi nimic și pentru nesiguranța totală în care ne lasă documentul din 1219, noi socotim că putem, fără regret, să-l eliminăm din discuție. Acestei știri îndoelnice trebuie să-i preferăm orice altă știre, cu condiția să fie sigură, chiar dacă va fi cu mult posterioară acestei date.

⁵ Sauvageot A., *Nagy Kéziszótár*, Budapest, 1937.

⁶ Documente privind istoria Romîniei. Veacul XI, XII și XIII. Transilvania, vol. I, p. 171-172. Pentru pasajul care ne interesează, oferim textul original, în lectura lui Fejér. G., *Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Tomus tertius, volumen I, Budae 1829, p. 271 : « *Nomina autem memoratorum Vduarnicorum, in eadem terra commorantium haec sunt : Kuzma, Besse, Scesim, Scese, Andree, Andreas, Fahas, Iacobus, Hysce, Bund, Luhe, Euga, Regus* . . . »

⁷ Numai așa se poate explica ridicarea familiei romînești a Corvineștilor la conducerea statului maghiar : Iancu ajunge voevod al Transilvaniei (1441) și guvernator al Ungariei (1446—1452); Matei ajunge rege al Ungariei (1458—1490); Nicolaus Olachus ajunge arhiepiscop de Strigoniu (1553) și regent al Ungariei neocupate de Turci (1562).

⁸ Szabó T. Attila, op. cit., p. 45

Dar dacă excludem din discuție cazul anului 1219, înseamnă în mod fatal că pînă în sec. al XV-lea nu se cunoaște nici o mențiune a cîntecului popular românesc, singura considerată ca atare pînă astăzi, dovedindu-se îndoelnică și discutabilă. De unde, orice mențiune istorică anterioară sec. al XV-lea, devine în mod necesar cea mai veche și acesta este cazul mențiunii care face obiectul articolului de față.

Cronicarul bizantin, de origină imperială, Dukas, scriind, paralel cu istoria Bizanțului și istoria imperiului otoman, ne oferă printre altele și bogate informații cu privire la viața primilor sultani turci. Povestind faptele sultanului Baiazid Fulgerul, cronicarul face o însemnare modestă dar nu mai puțin interesantă: întors din campaniile sale la Brusa, capitala imperiului de pe vremea aceea, Baiazid s-a înconjurat de o mulțime de tineri, de naționalități diverse, aleși dintre prizonierii săi de război, cu care-și petrecea timpul, punîndu-i să cînte pe limba lor⁹). Printre aceștia se aflau greci, sîrbi, valahi, albanezi, unguri, saxoni, bulgari și latini și toți cîntau chiar împotriva voinței lor: *ἕνα ἕκαστον μελωδοῦντα τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ καὶ μὴ βουλευομένων* (*singulique lingua sua populari, etiam inviti, canebant*). Probabil că pentru a-și face mai sensibilă gloria de cuceritor, după sîngeroasa victorie asupra cruciaților la Nicopole, Baiazid imaginase acest gen de distracție, dorind să audă în jurul lui toate limbile popoarelor înfrînte sau supuse. Printre tinerii și tinerele de care se vorbește erau și valahi. Relatarea lui Dukas ne arată deci că la curtea lui Baiazid, romînilor căzuți în captivitate turcească li s-a oferit tristul prilej de a-și cînta cîntecele naționale. Cum în vremea aceea, sfîrșitul sec. al XIV-lea, între literatura nescrisă, anonimă și orală a poporului și între literatura de la curte, cîtă va fi existat, deosebirea nu putea fi încă sensibilă, putem crede cu drept cuvînt că în această împrejurare se vor fi cîntat pentru întiași dată cîntecele populare romînești. Sintem încă într-o perioadă cînd viața de la curte nu se diferențiasse îndeajuns de viața poporului, pentru a avea nevoi culturale deosebite de ale acestuia, așa încît această interpretare ni se pare singura posibilă.

Trebuie să remarcăm însă că dacă sub raportul folcloric relatarea lui Dukas nu a fost utilizată pînă acum niciodată, nici sub raportul istoric ea nu a fost suficient pusă în lumină. Dimitrie Cantemir¹⁰ și Nicolae Iorga¹¹ nu o rețin, iar dintre învățații mai noi numai prof. V. Grecu¹² și P. P. Panaitescu¹³ o folosesc incidental. Dintre străini, nu o cunoaștem decît la Joseph V. Hammer, care dă și o traducere mai completă deși liberă a pasajului¹⁴.

Informația deși atît de sumară, ori tocmai de aceea, se cere precizată, cu privire la datarea, la veracitatea și la conținutul ei. Dukas nu spune în mod precis în ce an s-a petrecut aceasta; el așează faptele între cele două evenimente capitale ale carierei lui Baiazid: lupta de la Nicopole (28 septembrie 1396) și lupta de la Angora (20 iunie 1402), deci în ultimii șase ani de domnie ai acestuia. Lucrul nu ar prezenta o importanță deosebită, dacă între cei doi învățați romîni care au atins această problemă nu ar fi o deosebire sensibilă de păreri. Prof. P. P. Panaitescu așează șederea lui Baiazid la Brusa după 1397 dar înainte de 1400, deoarece se cunosc amănunțit evenimentele care au urmat după lupta de la Nicopole (în 1397 Baiazid asediază Constantinopolul, face expediția din Epir, Grecia și Peloponez, în iunie 1397 este în fața Atenei) și de asemenea se cunosc evenimentele care au precedat marea catastrofă de la Angora. Dimpotrivă prof. V. Grecu plasează șederea lui Baiazid la Brusa după 1400. Noi ne alăturăm părerii că faptele se vor fi petrecut la sfîrșitul sec. al XIV-lea între 1397 și 1400, cînd gloria de a fi înfrînt și nimicit cea mai strălucită armată a Apusului creștin putea duce la asemenea deformări bolnăvicioase ale personalității marelui cuceritor. Argumentul psihologic pe care îl invocăm se coroborează cu faptele istorice menționate de prof. P. P. Panaitescu. Așa dar putem afirma cu destulă certitudine că faptul ar fi avut loc în ultimii trei ani ai secolului al XIV-lea, nu în secolul următor.

Cît privește veracitatea informației lui Dukas, trebuie să facem și aci cîteva precizări. Cronica lui Dukas cuprinde evenimentele petrecute între anii 1341-1462, deci un răstimp de 121 de ani și

* Textul original este următorul: *ἑκλεγόμενα τῶν ἢ καθαρὰ τῶν σωμάτων καὶ τῶν ὠραία τῇ ὄψει ἀρρύνων τε καὶ θηλέων παρισταντο, παιδιάρια νέα καὶ τρυφερά, καὶ κόραι ὑπὲρ τὸν ἥλιον λάμπουσαι, τίνων; Ῥωμαίων, Σέρβων, Βλάχων, Ἀλβανίτων, Οὐγγρων, Σάξων, Βουλγάρων καὶ Λατίνων, ἕνα ἕκαστον μελωδοῦντα τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ καὶ μὴ βουλευομένων. Michaelis Ducae nepotis Historia Byzantina, ed. Immanuel Bekkerus, Bonn, 1834, cap. 15, p. 57. Oferim traducerea paralelă latină a textului: * *Selecti adstant pueri et puellae forma et corpore integri, florentes aetati teneri, virgines oris venustate ac praestantia solis splendori officientes. itique omnes Graeci erant, Servii, Valachi, Albani, Hungari, Saxones, Bulgari et Latini, singulique lingua sua populari, etiam inviti canebant* *.*

⁹ Historia incrementorum atque decrementorum Aulae Othomanicae.

¹⁰ Geschichte des osmanischen Reiches nach den Quellen dargestellt, Got ha, 1908 — 1912, I-V.

¹¹ Istoricul bizantin Duca. Omul și opera sa: o ediție critică a cronicii lui. Importanța lui Duca pentru istoria Romînilor. An. Ac. Rom. Mem. Secț. Ist. Seria III, Tomul XXIX, Mem. 16, București, 1947, p. 48 (638)

¹² Mircea cel Bătrîn, p. 275.

¹³ Geschichte des osmanischen Reiches, Pest, 1827. * *Auserlesene männliche und weibliche Slaven von schönen Körper und lieblichen Aesehen standen um ihn herum, diese waren Griechen, Serwier, Wallachen, Albaneser, Ungarn, Sachsen Bulgaren und Lateiner, die alle in ihrer Sprache, wenn auch wider Willen, sangen* *. Vol. I, p. 255.

incepe să fie amănunțită abia de la 1389, adică de la urcarea pe tron a lui Baiazid. Cum nașterea cronicarului se presupune a fi fost cam pe la anul 1400¹⁵, informațiile pe care le deține pentru prima parte a cronicii sale sînt, sau culese din izvoare necunoscute astăzi, sau de la persoane din generația anterioară care ar fi participat la aceste evenimente. Întîmplarea la care ne referim în acest articol face parte din această categorie de fapte povestite de cronicar. În cea de a doua parte a cronicii, ca unul ce a fost martor direct al celor mai de seamă evenimente politice ale vremii, informațiile lui Dukas sînt desigur mai precise și mai amănunțite. Faptul însă că se trage din familia imperială a Bizanțului și că la maturitate a îndeplinit o sumă de misiuni diplomatice (secretar al podestă-ului genovez Giovanni Adorno din Focca Nouă pe la 1421—1422, ambasador la turci al principelui latin din Mitilene din dinastia genoveză Gattiluzi înrudită cu Paleologii, între 1452—1456)¹⁶ ne face să credem că, amestecat cum era în afacerile politice ale vremii, trebuie să fi cunoscut cu multă siguranță evenimentele pe care le povestește, chiar dacă nu a fost contemporan cu ele. De altfel Karl Krumbacher afirmă despre meritele sale de istoric următoarele: «*Seine Wahrheitsliebe ist zweifellos und an Genauigkeit steht er hoch über Chalkondyles*»¹⁷. Este adevărat că Georgios Phrantzes, a cărui cronică îmbrățișează perioada de la 1258-1476 și Laonikos Chalkondyles, care scrie pentru aceeași perioadă (1298—1463), ambii trăind în aceiași vreme ca și Dukas, nu cunosc informația de care ne ocupăm noi, însă aceasta nu înseamnă că ea nu ar fi lipsită de suportul adevărului istoric. Dimpotrivă, afirmația lui Dukas se poate corobora cu anume izvoare turcești, de existența cărora luăm cunoștință prin intermediul operei istoricului turc Halil Ganem. Acesta într-o scriere în care face biografiile sultanilor otomani, afirmă: «*Dans les rares loisirs que lui laissait la guerre, il se livrait aux vices les plus dégradants. Des esclaves de deux sexes, d'une rare beauté, formaient autour de lui une troupe folâtre et dissolue. Grecs, Vallaques, Hongrois, Albanais exécutaient en sa présence des danses lascives avec le secret espoir d'attirer sur eux l'oeil du maître*»¹⁸. Și aci nu contează atât de mult amănuntul (care poate fi luat tot din Dukas și interpretat cu parțialitate, dar care poate fi luat din alte izvoare turcești, deoarece cuprinde și note inedite), cît atmosfera specială pe care sultanul a creat-o în jurul său ca unul care «*părea să creadă că ar fi avut darul de a innobila vicul*»¹⁹. Și dacă știm că însuși marele muftiu al imperiului, că marii demnitari ai statului și că însuși propriul său șefnic nu au încercat în nenumărate rînduri să pună capăt conduitei sale dezordonate²⁰, putem crede în veracitatea absolută a informației lui Dukas. De altfel, despre această atmosferă de nemăsurată și desigur de dizolvantă grandoare ne vorbește și un martor ocular, prizonierul de război Schiltberger, căzut în captivitate turcească după Nicopole și ajuns apoi la curtea lui Baiazid. Întors la Brusa, Baiazid a trimis tuturor suveranilor orientali, în Egipt, Persia, Armenia, Babilon, Tataria și într-alte țări, nu în semn de omagiu față de aceștia, ci pentru a-și exalta proaspăta victorie, pe unii din cei mai de frunte prizonieri luți la Nicopole. Schiltberger însuși era să fie trimis în Egipt, dar din cauza rănilor ce trebuiau îngrijite a rămas la Brusa, fiind mai tirziu afectat în serviciul curții imperiale. Nu știm dacă în această calitate a făcut și el parte din acele grupuri de tineri distractori ai sultanului, (în calitatea sa de cămăraș al principelui Albrecht al III-lea din Bayern după înaltarea din prizonierat în 1427, nu putea mărturisii asemenea lucruri pe care desigur și demnitatea l-ar fi împiedicat să le spună), cunoaștem însă din mărturisirile sale că, împreună cu alți tineri, timp de șase ani a fost întrebuințat ca herald pedestru în drumurile și deplasările sultanului: «*Und da führte man uns über Meer in des königs Hauptstadt, die genannt ist Brussa; da blieben wir, bis er selbst in die Stadt kam. . . Und da nahm mich an des türkischen Königshof; da musst ich sechs Jahre vor ihm zu Fuss laufen, wo er mit den anderen hinzog, wann es Gewohnheit ist, dass man vor den Herren zu Fuss muss laufen, wo sie hinziehen*»²¹. Așadar putem crede că spusele lui Dukas corespund întocmai adevărului. Sultanul, învins de propria sa victorie, a putut să se preteze la toate excesele de grandoare, printre care cel mai nevinovat a fost fără îndoială dorința de a-i face pe nefericii sclavi să cînte, pentru a asista la o nouă umilire a popoarelor asupra cărora triumfase.

Se cuvine să ne oprim, la încheierea acestor rînduri, și asupra conținutului informației lui Dukas, în măsura în care acesta izbuteste să se lase interpretat. Din relatarea sa știm numai că un grup de tineri valahi, aleși pentru frumusețea și prestața lor fizică, poate tineri și poate și tinere,

¹⁵ V. Grecu, op. cit., p. 595 (5).

¹⁶ Ibidem, p. 595—596 (5—6) și Karl Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Literatur*. München, 1897, p. 306.

¹⁷ Karl Krumbacher, op. cit. p. 306

¹⁸ Halil Ganem, *Les sultans ottomans*, Paris, 1901

¹⁹ Ibidem, op. cit., vol. I., p. 83

²⁰ Ibidem, vol. I, p. 73

²¹ Ibne wunderbarliche und kurzweilige Historie, wie Schiltberger, einer aus der Stadt München in Bayern, von den Türken gefangen, in die Heidenschaft geführt und wieder ist heim kommen. Leipzig, Insel Verlag, p. 10.

robi ai sultanului Baiazid Fulgerul, au fost obligați să cînte alături de alți tineri greci, bulgari, sîrbi, albanezi, unguri, germani și latini, cîntece în limba lor proprie, pentru desfătarea stăpînului lor. În afară de acest prilej de cîntare oferit de sultan, nu știm nimic altceva: nici ce au cîntat (ce texte și ce melodii), nici cum au cîntat (solistic, în grup, acompaniindu-se instrumental). Știm doar că au cîntat împotriva dorinței lor. Adăugirea lui Halil Ganem despre dansurile « lascive » care se vor fi executat în prezența sultanului nu ni se pare vrednică de reținut decît pentru confirmarea ce o aduce informației lui Dukas. Cu privire la acești valahi nu se face nici o precizare specială. Ordinea în care sînt trecuți valahii în șirul popoarelor care au participat la întîmplare, nu însemnează iarăși nimic. Putem reține doar faptul că din acest amalgam etnic nu lipsește nici unul din popoarele europene care au ridicat armele împotriva turcilor. Vedem dar că sub raportul conținutului informația nu valorează prea mult, faptul însă că e prima mențiune a cîntecului popular românesc îi acordă însemnătate și valoare.

Nu putem ști ce semnificație ar putea avea această mențiune pentru istoria cîntecului popular al tuturor celorlalte popoare balcanice citate de cronicar. Putem face anume aprecieri numai în ceea ce îi privește pe bulgari și pe sîrbi.

În lucrarea recentă a lui Boniu Anghelov, *Știri despre jocuri și cîntece populare în literatura veche bulgară*²², se analizează cîteva mențiuni despre « cîntecele diavolești », care nu pot fi altceva decît cîntecele populare ale vremii. Dar dintr-un număr de opt asemenea mențiuni numai trei sînt originale (sfaturile date de Constantin Preslavschi în predicile 27 și 28 din « *Evangelia Învățătoare* »; un pasaj mai complex din prezviterul Cozma; cuvîntul apostolului Pavel după Izmaragd sec. XV—XVI), patru mențiuni sînt traduceri din scriitori ecleziastici greci și juriști bizantini (sf. Efreim Sirul, sf. Ioan Gură de Aur, Sinodiconul lui Boril și Nomocanonul lui Matei Vlastaris), iar ultima se referă, nu la cîntecul popular bulgăresc, ci la anume credințe în legătură cu manicheismul (Ioan Exarhul în « *Șestodnev* »). Deci numai aceste trei mențiuni originale pot fi luate în considerare. Obiecțiunea că traduceri au fost făcute pentru că s-ar fi putut aplica întru totul la anume realități bulgărești, nu este întru totul convingătoare. Dar din cele trei texte originale, numai două sînt anterioare sec. al XIV-lea așa că mențiunea lui Dukas, care se referă și la bulgari, nu este lipsită de valoare documentară și atunci cînd este vorba despre istoria cîntecului popular bulgăresc. Încadrată la locul ei în șirul celorlalte mențiuni asemănătoare, ea reprezintă un moment ce poate fi cu folos luat în considerare.

Poate pentru popoarele Jugoslaviei faptul ar avea o importanță sporită. Lucrurile se petrec la numai cca 10 ani după bătălia de la Kosovopolje (15 iunie 1389), într-o vreme cînd catastrofa militară a statului sîrbesc putea înflăcări imaginația populară, începînd făurirea marii epici a poporului sîrb. Este sigur că tinerii sîrbi, tovarășii de robie ai valahilor, nu au cîntat în fața cuceritorului detestat cîntecele în care preamăreau vitejia poporului și în care plîngeau ruina statului lor, fie temîndu-se pentru viața lor, fie pentru că aceste cîntece nu ajunseseră la o corespunzătoare încheiere artistică. Dar se poate ca asemenea ocazii să fi trezit tocmai ele, ca o reacțiune împotriva umilîntelor repetate, la viață artistică sentimentul de patriotism al tinerilor sîrbi, punîndu-se astfel bazele poeziei eroice a poporului sîrb.

O ultimă întrebare acum: Cine sînt acești valahi despre care vorbește Dukas: macedo — sau daco-romini? La oricare din aceste două ramuri ale romînilor s-ar referi, mențiunea are pentru noi aceeași importanță documentară, deși cu nuanțe diferite. Dacă s-ar referi la macedo-romini, ar fi cea de a doua mențiune cunoscută pînă acuma²³; dacă dimpotrivă, la daco-romini, ar fi prima din șirul celor cunoscute pînă azi. Într-un caz și în celălalt, faptul merită să fie relevat. Noi credem însă că putem stabili cu destulă siguranță că în această mențiune este vorba despre romîni

²² БОИЮ АИГЕЛОВ, Бести за народни игри и песни в старобългарската книжнина. Extr. din ИЗВЕСТИЯ НА ИНСТИТУТА ЗА МУЗИКА. книга II и III, Българска Академия на Науките, институт за музика, София — 1956, p. 503—508.

²³ Cit privește mențiunile referitoare la macedo-romini, pînă în acest moment nu cunoaștem decît încă o singură pomenire, e adevărat, mult mai veche decît cea care formează obiectul articolului de față, însă cu un conținut mult mai puțin expresiv. Este vorba de o scurtă noțită a cronicarului Henri de Valenciennes, în legătură cu una din luptele susținute de uzurpatorul Borilă, după asasinarea lui Ioniță, împotriva noului împărat latin al Constantinopolului, Henri, la 2 august 1207. La luptă participau numai valahi și cumani. Notița este următoarea: « *Li jours estoit si biaux comme vous avez oï, et li Blac firent lor trompes sonner* ». (*Histoire de l'empereur Henri* par Henri de Valenciennes, in Geoffroi de Villehardouin, *Conquête de Constantinople avec la continuation de Henri de Valenciennes*, Paris, 1874, §. 536, p. 324/325). Ce fel de trîmbițe vor fi fost acelea cu care valahii sud-dunăreni dădeau semnalele lor militare nu putem ști, ne este însă permis să bănuim că vor fi fost sau buciume sau trîmbițe de factură și de proveniență bizantină. Deși nu putem proba nici una nici alta, inclinăm totuși să credem că e mai probabil să fie vorba de buciume, instrumente caracteristice pentru populațiile de păstori. De altfel uzul acestor instrumente a rămas pînă tîrziu în armatele daco-rominilor. (Cf. Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei* Espla, 1955: lupta de la Crasna a lui Bogdan Vodă cu polonii (1455), p. 80; lupta lui Ștefan cel Mare cu turcii la Podul Înalt (1475), p. 92, cînd buciumele apar însoțite de trîmbițe). Dacă este așa, atunci informația lui Henri de Valenciennes ar fi prima mențiune cunoscută despre instrumentele populare ale romînilor.

din Țara Românească. Remarcam mai sus că în șirul de popoare pomenite cu această ocazie sînt trecute toate popoarele europene care au luptat împotriva lui Baiazid. Singurii valahi, organizați într-un stat propriu, care au luptat cu Turcii sînt Muntenii lui Mircea. Numai ei puteau suferi rigorile războiului și numai ei puteau fi pomeniți în asemenea împrejurare. Moldovenii care nu au participat la aceste lupte nu puteau ajunge în captivitate turcească, iar macedo-rominii, deși cunoscuți în Balcani sub numele de valahi, nu aveau un stat al lor în cadrul căruia să fi luptat și care să fi fost menționat în luptele cu turcii. Este sigur că și ei au luptat împotriva turcilor, însă au făcut-o în cadrul statelor balcanice unde trăiau și deci ori ce mențiune a lor se va fi făcut sub eticheta acestor state. În afară de aceasta, dacă cercetăm toți cronicarii bizantini ai vremii, constatăm că termenul Valahia e întrebuințat de toți fără deosebire pentru a numi Țara Românească,²⁴) Moldova fiind numită Moldoblachia sau Bogdania.²⁵) În Balcani nu este amintită nici o altă Vlahie care ar fi participat la luptele cu turcii, de aceea credem că mențiunea lui Dukas se referă la cîntecul popular românesc din stînga Dunării, în speță la cîntecul popular românesc din Muntenia și Oltenia.

Rezumînd cele de mai sus, putem spune următoarele: prima dată cînd se pomenesc cîntecul popular românesc este cu prilejul menționat de cronicarul bizantin Dukas; faptul s-a petrecut după toate probabilitățile la sfîrșitul secolului al XIV-lea; mențiunea se referă cu destulă certitudine la românii din stînga Dunării, adică la locuitorii din Țara Românească.

ИСТОРИЯ И ФОЛКЛОР

В первой части статьи оспаривается документальная достоверность информации, по которой первое упоминание о румынской народной песне относится к 1219 году. На основе исторических, социальных и филологических критериев была доказана несостоятельность этой информации.

Автор статьи нашел в летописи византийца Дукаса следующую краткую заметку: после битвы под Никополем султан Баязид Молниеносный отобрал самых предстательных военнопленных, которым приказал на празднестве в честь победы петь песни на своем родном языке. Среди этих пленных были, наряду с греками, албанцами, болгарами, сербами, саксонцами, французами, итальянцами и другими, также и валахи.

Учитывая, что в те времена между песнями дворянства и песнями широких масс не было никакой разницы, нужно предположить, что румыны пели народные песни. Из проведенных исследований был сделан вывод, что все эти факты произошли в последние три года XIV века. На основе исторических и филологических документов было установлено также, что валахи, о которых упоминет Дукас, были румынами с левых берегов Дуная. Принимая во внимание, что самое древнее известное нам упоминание о румынских народной песне восходит к XV веку, вышеуказанная информация является самой древней.

HISTORY AND FOLKLORE

In the first part of this article the author contests the assertion that the first reference to Roumanian folk-song dates back to the year 1219. Based upon historical, sociological and philological arguments, he emphasizes the lack of any such documentary evidence and therefore completely dismisses this information as groundless.

On the other hand our investigations have led to the discovery of a reference to Roumanian folk-song in the chronicle of Ducas the Byzantine. The account of the chronicler is however extremely summary, no mention is made of the item that was sung nor of its mode of execution; the only remark comments upon the occasion on which the song was performed.

²⁴ Annales Georgii Phrantzae protovestiarii, Bonnae, 1838: p. 82, 91, 120. Chalcondile Athénien, L'histoire de la décadence de l'empire grec et de l'établissement de celui des Turcs, Paris, 1662: p. 40, 41, 48.

²⁵ Phrantzes, op. cit., p. 89, 91.

After the battle of Nicopolis, the Sultan Bayazid Ilderim, celebrating his victory selected some prominent prisoners, bidding them to sing songs in their own tongue. Among these prisoners were Greeks, Albanians, Bulgarians, Servians, Saxons, Latins and finally Wallachians. As at that time there was but a slight difference between court-songs and folk-songs, it can be readily assumed that at least as far as the Roumanians were concerned the latter sang folk-songs. In order to point out the accuracy of Ducas' information the author attempts to determine its date and the identity of the Wallachians who were called to give the performance. His conclusion is that this incident took place during the last three years of the XIVth century. Historical and sociological documents lead to the assumption that the Wallachians mentioned in Ducas chronicle are Roumanians living on the left bank of the Danube. As no other reference to Roumanian folk-songs is met with prior to the XVth century, the above record is of outstanding value being the oldest document available so far.